

SMRT U POHVALAMA STVOROVA

Zacijelo je jedna od najvećih prekretnica u ljudskom životu onaj trenutak, kad čovjek postane svjestan svoje smrtnosti. Tada počinje mučno pitanje koje se čuje i od male djece: *Zašto živimo?* Sve se to događa otprilike u dobi kad je čovjek spreman za svoje službeno školovanje. I onaj slogan "Ne učimo za život nego za školu" dobija značenje neprestanog traženja odgovora na egzistencijalna životna pitanja. Ta, zar nije čitavo školovanje, koje se otegne kroz čitav život, upravo vapaj za odgovorom na svoja teška pitanja? Čitavo je slušanje otkriveni vapaj za riječi koja bi osmislila život.

Svjesnost vlastite smrtnosti duboko mijenja čovjekov opći stav prema životu. Ona utječe na osnovna životna opredjeljenja. Osobito se to odnosi na vjeru. Smrt je inače neodvojiva od religije. Osmišljenje života se ne može ostvariti ako se ne uzme u obzir i činjenica neumoljive smrti. Stoga se ona izravno povezuje s Tvorcem bitka, koji joj daje pravo značenje. Čovjek se u svojoj biti protivi smrti. Ona se ne može tako jednostavno prihvatiti kao čisti prestanak opstojnosti. Tomu se protivi logika ljudske nade. A religija želi dati odgovore upravo na ta pitanja.

Crkveni nauk o smrti je jasan u pogledu svrhovitosti ljudske opstojnosti i vječnosti jednom rođene ljudske osobe. Smrt se promatra kao ona koja život mijenja, a ne oduzima. Kristova smrt na križu unijela je Boga u ljudsku smrt i time je ona dobila zadovoljavajuće osmišljenje. Ipak, teološka razmatranja o načinu zagrobne opstojnosti, kakvoći uskrsnulog tijela i sl. u mnogočemu su nedorečena. Sveto Pismo kao da ne smatra potrebnim analizirati posmrtno stanje ljudskog bića i dostatno jasno označiti svrhovitost ljudskog bitka u njegovu Stvoritelju. Ostalo je rečeno u slikama. Netko je i današnju kulturu nazvao kulturom slike. Ali, zasigurno ne u biblijskom smislu. Čovjek današnjice bi zapravo htio imati sve pred sobom narisano. Jasna ponuda i jasna potražnja. No, to nije odraz njegove čvrste opredjeljenosti. Upravo ta čežnja za čistom jasnoćom odraz je vrtloga njegovih pitanja i namjernog zaboravljanja, njegovih lutanja ali i istinskih traženja.

Bujicu takvih traženja smirio je sv. Franjo Asiški u ovim riječima:

"Hvaljen budi Gospodine moj, po sestri našoj tjelesnoj Smrti kojoj nijedan smrtnik umaći neće.

Jao onima koji u smrtnom umiru grijehu.

A blaženi koje ti nađeš po volji presvetoj tvojoj,

jer druga im smrt nauditi neće."¹

¹ Tekst uzet prema prijevodu Gracijana Biršića u: *Spisi sv. oca Franje i sv. majke Klare Asižana* (Symposion, Split 1988.)

Stihovi su poprilično jasni. Ne treba neko posebno tumačenje. No, možemo izvući nešto od mnoštva onih popratnih pitanja koja muče svakoga smrtnika: Kako zapravo shvatiti smrt? Je li ona jednostavni svršetak života? Vraćamo li se poslije smrti u ono stanje u kojem smo bili prije rođenja, tj. stanje nebitka, ili je ona početak novog načina opstojnosti? Kako prihvatiti smrt i kako se za nju pripremiti? Treba li se uopće za nju pripremati? Da ćemo živjeti kao da nikada nećemo umrijeti, ili živjeti kao da ćemo uvijek živjeti?

I možemo tako u nedogled, jer svako pitanje rađa još više novih, težih, mučnijih, zastrašujućih...

Kako se sa svime tim suočio sveti Franjo Asiški?

Dvije smrti

Odmah upada u oči da sv. Franjo govori o dvije smrti. Prvu naziva tjelesnom. To je, današnjim riječnikom rečeno, biološka smrt, kad tijelo zbog bolesti ili jednostavne dotrajalosti životnih stanica (kao nekog životnog prostora) u sebi više ne može nositi život. Takva je smrt neizbježna i ne može joj umaći nijedan smrtnik. Tijelo po svojoj naravi podliježe rastu i starenju. U tome smislu smrt za tijelo ne znači ništa drugo nego jednu od promjena nastalih tijekom prirodnih tjelesnih procesa. Razlika je u tome što je ova promjena od presudne važnosti za ljudski život. A preko toga se ne može prijeći tek tako. Ona (smrt) je trenutak istine po kojoj se mjeri sva vrijednost učinjenih djela. Smrću prestaje svaka aktivnost u ovozemnom životu. Ona je prelazak u nov način opstojnosti.

Sv. Franjo, naime, ne poznaje govor o smrti kao trenutku prestanka postojanja. Religioznost to sama po sebi isključuje. Stoga se prirodni strah od smrti, preobrazuje u nastajanje da se smrt dočeka s rukama punim dobrih djela.

Hvaljena smrt

Kakva je to smrt koja je dostojna pohvale i želje? Za sv. Franju to je smrt koja znači vrata u život.² U tom smislu postaje jasnija pohvala i prava žudnja za tim odsutnim trenutkom. Smrt kao da je oslobođenje čovjeka. Neizbježno je podsjećanje na helenističko razlučivanje duše od tijela. No, ono ovdje nije uvjet za objašnjavanje procesa umiranja. Franjo, naime, govori o cijelom

² Usp. T. Čelanski, *Životopis i čudesa sv. Franje Asiškog* (Zagreb 1977.) 217.

čovjeku. Pjesma zapravo i nije traktat o tijelu i duši nego uočavanje jedne nepobitne činjenice.

Smrt koja bi postala predmetom ljudske želje može značiti samo nešto pozitivno, nešto kao prag iza kojega stoji punina života. Smrt koja isključuje život ne može uživati ljudske simpatije. Ukoliko bi netko i hvalio smrt koja znači prestanak, da se izrazimo filozofski, opstojnosti i u aktu i u potenciji, doimao bi se u najmanju ruku neuvjerljivo.

Smrt i siromaštvo

Gledan očima smrti, tjelesni život ima vrijednost tek date prigode da čovjek potvrdi i ostvari svoje zemaljsko poslanje. Dakako da ta vrijednost nije od zanemarive važnosti. No, vrijednost stjecanja materijalnih dobara itekako je time ograničena. Znakovito je da Franjo na samrti govori upravo o siromaštvu. Tek tu se vidi njegova prava vrijednost. Korjenitost odluke da se živi u siromaštvu tu nalazi svoje duboko opravdanje. Franjina filozofija ljudskoga života dobija svoje osmišljenje.

Sve je stvorenje upravljeno na hvalu Boga. On je pravedni Gospodar. U srednjovjekovnoj opčinjenosti plemenštinama nije tako jednostavno govoriti o jednakovrijednosti i jednakoplemenitosti ljudskih bića. Društveno uređenje je išlo u prilog isticanja svakojakih razlika. Različito je ne samo odijelo plemića i pučanina, nego su različita i njihova javna prava. Ljudi se ne rađaju kao ljudi nego kao grofovi, baruni, kraljevi ili težaci. Franji je postala očita lažnost takvog vrednovanja. On se odriče bogatstva koje mu se čini nepotrebnim i nepravednim. Po kojem pravu on može imati u izobilju životnih namirnica dok drugi goli i boski skapavaju od gladi? Stoga Franjo želi biti siromašniji od najsiromašnjega. Ideal života je razdati sve siromasima i poći za Kristom, koji je i sam svojim životom posvetio siromaštvu. Tako čovjek doživljava oslobođenje koje je, uz ostalo potrebno i zato da bi mogao pogledati smrti u oči. Smrt i siromaštvo kao da se uzajamno uvažavaju dajući vrijednost jedan drugome.

To opredjeljenje za siromaštvo rađa upravo nečim čudesnim. Svijet postaje pomalo idealan. Ljudi se bez razlike mogu nazivati braćom, a sva zemlja postaje blagoslovljena. Franjo u isto vrijeme poštuje tuđe vlasništvo i opire se privatizaciji stvorenja. Čovjek nema ništa materijalnoga što je unio u ovaj svijet niti išta što će ponijeti s ovoga svijeta sa sobom. Takva logika ne poznaje pohlepe i zasljepljenosti časovitim probicima. I u susjedskim svađama oko krivih međaša čut će se poslovice "Svakom dosta metar za dva" (dva kvadratna metra koja su sasvim dostatna za pristojan grob).

Na kraju, smrt je prestanak djelatnosti. "Ja sam svoje učinio, a što vi treba da učinite, neka vas pouči Krist."³ Nastupa trenutak istine. Franjo je svoje učinio ali time ne želi reći da je učinio što je mogao. To znači da je došao trenutak, kad više u svome tijelu ne može učiniti ništa. Sada nastupa smrt koja će zapečatiti vrijednost učinjenog.

Ostavljanje braće na pouku Kristu nije tek puka fraza. Franjo je svjestan neponovljivosti života. Svjestan je neponovljivosti pojedine ljudske osobe i njezina specifična poslanja na ovom svijetu. Odgovor na pitanje što činiti može dati samo onaj koji ima točan naum sa svakim čovjekom. Ostvarenje vlastitoga života, ostvarenje je Božjega nauma s dotičnim čovjekom. Franjo je svečano izjavio gdje tražiti odgovore na svoja pitanja. U tome se zapravo i sastoji najveća ljudska pomoć u životu. Ta, tko je taj koji je prozreo u Božje planove s ljudima? Tek se može čovjeka uputiti k Bogu. To je ona uzvišena poniznost koja se ne ustručava dati savjet, ali se i ne oholi u tvrdokornoj samouvjerenosti u ispravnost svojih sudova.

Druga smrt

Postoji i smrt koja u sebi sadrži svu strahotu što je ta riječ sa sobom nosi. Smrt koja donosi gorki "jao", izravno je povezana s grijehom. Opet se ne radi o prestanku opstojnosti. Nije riječ o mrtvilu koje bi ovladalo čovjekom. Smrt koju donosi grijeh označuje neostvarenje vlastitog poslanja. Čovjek je promašio život.

Blaženo motrenje (visio beatifica) Boga izraz je kojim se označuje ispunjenje ljudskog života. Doći pred vlastitog Oca u ozračje trojstvene ljubavi ispunja čovjeka u svim njegovim zahtjevima. Tu je prestanak svake potrebe. Čovjek je našao mir kao dijete u majčinu krilu.

Smrt, koja dolazi s grijehom lišena je svega toga. Već je sama tjelesna smrt uslijed istočnoga grijeha postala puna neizvjesnosti i izvorom straha. Već ona čini čovjeka da se osjeća bačenim u ovaj svijet bez nekog sigurnog razlaza. Druga je smrt još gora. Paklenske muke se ostvaruju u apsolutnom neostvarenju vlastitog bitka. Nemir što ga čovjek osjeća pred tajnom smrti dobija ovdje pridjev vječnosti apsolutnosti.

Stoga je vrlo teško pojedine grijeha nazivati smrtnima. To su velika pitanja u mnogim teološkim raspravama. Ta koji bi grijeh bio tako velik da isključuje pomoć same otkupiteljske žrtve na križu? Možda je odgovor već skriven u pitanju. Neprižnanje, neprihvatanje, svjesno odbijanje milosti zacijelo je temelj ove druge smrti o kojoj govori sv. Franjo. Tu se očituje

³ T. Čelanski, *Životopis*, 214.

strahovitost dara slobode, no ta se sloboda ostvaruje kroz čitav život. U tom smislu one koji umiru u smrtnome grijehu, smrt nije tek slučajno zatekla u takvome stanju. Oni zapravo umiru griješeći. Čitav je život upravljen ostvarenju smrti koja nastupa časom tjelesne umrlosti. Tako je smrtni grijeh zapravo smrtonosni grijeh. Njima čovjek za svu vječnost čini pogrešku u svome određenju.

One koje je Bog našao po svojoj volji, uvodi u puninu života. Oni koji su se otrgli od toga Božjeg plana ne prestaju, doduše opstojati kao osobe, ali se njihovo novo životno stanje može slobodno nazvati smrću. Ta smrt blaženicima ne može nauditi.

Nepriopćivost

Smrt nije iskustvena činjenica kao što je to toplina vatre ili hladnoća mrzle vode. Ako igdje nepriopćivost iskustva vrijedi u svojoj punini onda se to odnosi na smrt. Ipak, među ljudima postoji moć priopćivosti ili komunikacije koja je u samoj naravi ljudskog bitka. Sama riječ komunikacija znači zajedništvo, sudjelovanje na nečem zajedničkom, nečeg što se tiče svakog čovjeka. Ona je moć suživljenosti s drugim. Prihvatanje tuđih iskustava kao putokaza u svome životu, i usvajanje tuđih misli kao ploda vlastitih razmišljanja.

Pokušali smo, u tom smislu, pročitati nekoliko redaka veličanstvene Pjesme stvorova, koju je spjevao sv. Franjo Asiški kad se smrt približila i njegovim vratima. On je zapravo i naziva vratima života. To je daleko od bilo kakve metodološke sumnje po kojoj bi problemu smrti smjeli pristupiti samo kao stopostotno neupoznati s njezinim posljedicama i njezinim prethodnicama. Po nekom takvom načelu mogli bismo početi tek od činjenice da smrt kao takva postoji. No, tu bi ujedno bio i kraj naših dokazivanja. Ta što bi čovjek mogao reći iz iskustva vlastite, kad je još uopće nije doživio?

No, čovjek iz dana u dan doživljava vlastitu smrtnost. On uočava da ljudi oko njega umiru, ali i to bi značilo neupitnost vlastite smrti tek po nekom načelu vjerojatnosti. Stoga čovjek vlastitu smrtnost doživljava na jedan drugi način. Svaki se dan susreće s propašću kojeg od svojih planova. Svaki dan uočava promjene na vlastitom tijelu. Osjeća vlastito starenje, i koliko u mladosti uspon vlastitih snaga, toliko u starosti opadanje vlastitih moći.

Sami naravni nagoni gone čovjeka da se svim silama opire smrti. Svršetak svih životnih nastojanja u beskonačnom ništavilu protivi se logici svrhovitosti života. Pa, makar tijelo neizbježno išlo svojem kraju, ne može se tek olako tjelesnom smrću prihvatiti padanje u vodu svih ljudskih težnja za ostvarenje punine života.

Svjestan težine i mučnine tih ljudskih pitanja sveti je Franjo odgovor nalazio u Obajvljenoj riječi. Stoga je njegov pristup smrti isključio svaki epikureizam koji o smrti ne bi vodio računa jer je smatra činjenicom, koju čovjek upravo i ne može iskusiti, budući da je u trenutku njezina nastupa nije ni svjestan, a pogotovo ne poslije. No, to je traženje odgovora u zaboravu na pitanje.

Otvoreni pristup smrti, u svakom je slučaju plodonosniji, Franjo joj pristupa na takav način. A što je otvorenije od Objave (revelatio - skidanje vela). Pred velom tajne smrti, koja muči čovjeka od prvog trenutka njegove samosvijesti, odgovor se, ukoliko ne zataškujemo vjerničku stranu našega bitka, može tražiti samo u Bogu. Iz vjere da je On stvoritelj svega izvodi se zaključak i o smislenosti tjelesne smrti "kojoj nijedan smrtnik umaći neće". Štoviše, sama Kristova smrt, koja je uvela Boga u patnju našega umiranja, jamac je njezine smislenosti. Taj smisao dosegao je puninu svoje vjerodostojnosti u Uskrsnom Kristu.

U toj se vjeri može doživjeti da nestane svaki strah i neizvjesnost pred tjelesnom smrću. Ništa ne priječi da se i njome hvali Boga, jer ona je prag punijeg života. Samo treba povesti računa s onim "jao" i onom "blago".

fra Domagoj Runje

